

Pragmatička dimenzija znanja

Fred Drecke¹

Neko može u većoj ili manjoj meri biti bogat ili razuman, ali ne može u većoj ili manjoj meri znati da je nešto slučaj. Dva čoveka mogu oba biti bogati, a da jedan od njih ipak bude bogatiji od drugog; oba mogu biti razumni, a da jedan od njih ipak bude razumniji od drugog. Kada govorimo o ljudima, mestima i predmetima, (o stvarima, pre nego o činjenicama), ima smisla reći da jedna osoba zna nešto *bolje od* druge osobe. On zna ovaj grad bolje od nas, bolje poznaje rusku istoriju od bilo kog svog kolege, ali ne poznaje svoju ženu tako dobro kao njegovi prijatelji. Međutim, *činjeničko* znanje, znanje *da* je nešto slučaj, ne dopušta ovakva poređenja. Ako oboje znamo da je danas petak, nema smisla reći da vi to znate bolje od mene. Bogat čovek može da postane još bogatiji sticanjem više novca, a uverenje neke osobe (da je danas subota, na primer) može se učiniti još razložnijim prikupljanjem dodatnog svedočanstva, ali, ako neka osoba već zna da je danas petak, nema ničeg dodatnog na šta ona može da se osloni što bi joj omogućilo da to još bolje zna. Dodatno svedočanstvo je neće uzdići do neke uzvišenije forme znanja – mada je može učiniti *ubeđenijom* u pogledu nečega što već zna. Možete dopustiti da voda ključa na temperaturi iznad tačke ključanja (na primer, na 150C), ali time ona ne ključa ništa bolje. Ona naprosto ključa na temperaturi koja je viša od tačke ključanja vode.

U ovom smislu činjeničko saznanje je *apsolutno*. Ono liči na slučajevne trudnoće: osoba je trudna ili nije trudna, trećeg nema. Osoba ne može biti *trudnija* ili *bolje* trudna od neke druge osobe. Oni koji znanje shvataju kao formu opravdanog (istinitog) verovanja, po pravilu priznaju ovu činjenicu govoreći ne samo o opravdanju već o *celovitom*, *potpunom*, ili *adekvatnom* opravdanju. Na ovim kvalifikacijama koje se odnose na vrstu opravdanja neophodno da bi se nešto znalo zasniva se priznavanje činjenice da je znanje, nasuprot opravdanju, jedan apsolutan pojam. Jer, pomenute kvalifikacije imaju za cilj da odraze činjenicu da postoji određen prag opravdanja koji mora biti dostignut ili prevaziđen da bismo postigli znanje, a i *dostizanje ili prevazilženje tog praga* je, naravno, jedan apsolutan pojam. Ja mogu imati bolje opravdanje od vas, ali moje opravdanje ne može biti adekvatnije (dovoljnije ili celovitije) od vašeg. Ako je moje opravdanje potpuno u smislu o kome je reč, onda vaše opravdanje ne može da bude potpunije.

Filozofi koji znanje shvataju kao neku formu opravdanog istinitog verovanja, uglavnom oklevaju da govore o ovom impliciranom pragu opravdanja. Ali, pitamo se, koliko je svedočanstva ili opravdanja *dovoljno* da bi opravdanje bilo adekvatno, celovito ili potpuno? Ako se nivo ili stepen opravdanja prikaže realnim brojevima od 0 do 1 (čime se označava verovatnoća onog za šta se ima svedočanstvo ili opravdanje), čini se da je proizvoljan svaki prag koji je niži od jedan. Zašto bi, na primer, opravdanje od 0,95 bilo dovoljno dobro da bi se nešto znalo kada opravdanje od 0,94 nije adekvatno. I, ako neko može da zna *P* zato što mu je opravdanje za *P*

---

¹Prevod rađen prema: Fred Dretske, "The Pragmatic Dimension of Knowledge", *Philosophical Studies*, 40 (1981), str. 363-378.

0,95, i da zna Q zato što mu je opravdanje slično visoko, da li se onda za njega ne može reći da zna P i Q zato što se opravdanje (u skladu sa pravilom izračunavanja verovatnoće konjunkcije) koje se tiče njihovog zajedničkog dešavanja spustilo ispod 0,95;

Pored svoje proizvoljnosti, bilo koji prag opravdanja niži od jedinice, čini se preniskim. Jer, mogu se lako navesti primeri u kojima su takvi pragovi premašeni, a da opravdanje nije dovoljno dobro (prema običnim intuitivnim standardima) za znanje. Na primer, ako prag postavimo na 0,95, samo je potrebno zamisliti torbu sa 96 belih i 4 crne loptice. Ako neko nasumice izvlači loptice iz ove torbe, opravdanje za verovanje da je izvučena bela loptica prevazilazi prag od 0,95. Meditim, jasno je (bar se meni tako čini) da takvo opravdanje (za uverenje da je izvučena bela loptica) *nije* dovoljno dobro. Neko kome se desilo da izvuče belu lopticu i ko je poverovao da se bela loptica izvlači na osnovu ovakvog opravdanja, ne bi znao da je izvučena bela loptica.

Ovakvi primeri sugerišu (mada, naravno, ne dokazuju) da se apsolutni nekomparativni karakter znanja izvodi iz apsolutnosti ili konkluzivnosti opravdanja neophodnog za znanje. Ako znam da su Rusi napali Avganistan, vi ne možete ovo znati bolje od mene, jer, da bih to znao, ja već moram da imam jedno optimalno ili konkluzivno opravdanje (opravdanje stepena 1), i vi ništa bolje od toga ne možete postići. Ovu mogućnost sam istraživao u drugim tekstovima, i nemam nameru da to nastavljam u ovom radu.² U ovom radu želim da se bavim drugačijom temom, koja (nadam se) pomaže u rasvetljavanju našeg pojma znanja pokazujući kako ovaj apsolutan pojam može, i pored svoje apsolutnosti, da bude osetljiv na promenljive interese i faktore koji utiču na njegovu svakodnevnu primenu. Ukratko, želim da istražim na koji način i u kom opsegu ovaj apsolutni pojam ispoljava stepen kontekstualne relativnosti u svojoj svakodnevnoj upotrebi.

Da bih ovo izveo, biće korisno da se diskusija Pitera Angera o apsolutnim pojmovima ukratko obnovi.³ Mada na pogrešan način interpretira njihov značaj, mislim da Anger uspeva da locira važne karakteristike ovog skupa pojmova. Smisao svoje ideje on izražava pomoću termina *ravan*. Ovo je, tvrdi on, jedan apsolutan termin u smislu da je neka površina ravna samo ako *uopšte nije ispupčena ili neispravna*. Postojanje makar i jednog, ma kako malog i sa praktične strane gledano beznačajnog ispupčenja ili neispravnosti, znači da površina na kojoj se ono nalazi nije zaista ravna. Takva površina bi mogla da bude *skoro* ravna ili *skoro sasvim* ravna ali, (kao što to oba izraza impliciraju), ona nije u pravom smislu ravna. čini nam se da ponekad zaista poredimo površine u pogledu stepena njihove ravnine (na primer, Zapadni Teksas je ravniji od Viskonsina), ali, Anger tvrdi da ovo mora biti shvaćeno kao poređenje stepena do kog se ove površine približavaju ravnini. One ne mogu obe biti ravne, a da je istovremeno jedna ravnija od druge. Otuda sledi da ako je A ravnije

---

² Znam da ponekad kažemo stvari koje sugerišu poređenje ove vrste (na pr., Niko ne zna bolje od mene da ima mnogo komaraca u Severozapadnim oblastima), međutim, smatram da ovakve konstrukcije ne opisuju bolje znanje, već neposrednije i ubedljivije vrste svedočanstva.

³ 'Conclusive Reasons', *Australian Journal of Philosophy* (May 1971) i: *Seeing and Knowing* (University of Chicago Press, 1969).

od *B*, da *B* (a možda i *A*) u stvari nije ravno. Sama ravnina ne dopušta stepenovanje mada se približavanje ravnini može stepenovati i upravo ova druga veličina predstavlja ono što poredimo kada govorimo o površini koja je ravnija od neke druge površine.

Iz ove analize Anger zaključuje da nema mnogo stvari koje su zaista ravne. Jer, pod dovoljno moćnim uvećanjem gotovo će svaka površina pokazati *neke* nepravilnosti. Otuda, suprotno onom što obično kažemo (pretpostavljam, i verujemo), ove površine nisu zaista ravne. Kada ih opisujemo kao ravne, ono što tada izričemo je doslovno neistinito. Verovatno nema ničeg *stvarno* ravnog. Neka tako bude. Prema Angeru, ovo je cena koju plaćamo za posedovanje apsolutnih pojmova.

Ako je znanje u ovom smislu apsolutno, onda mora da postoji slična primedba koja se odnosi na široku upotrebu toga pojma u svakodnevnim situacijama. Moćno uvećanje (t.j., kritičko preispitivanje) *treba* da otkrije, a uz pomoć skeptika i *jeste* otkrilo "ispupčenja" i "nepravilnosti" u našem svesočanstvu u pogledu najvećeg broja stvari za koje kažemo da ih znamo. čini se da uvek postoje mogućnosti koje naše svedočanstvo nije u stanju da otkloni, mogućnosti koje, dok se ne otklone, blokiraju put ka znanju. Jer, ako znanje, kao jedan apsolutan pojam, zahteva otklanjanje *svih* suparničkih mogućnosti (mogućnosti koje su protivstavljene onome što se zna), onda je jasno da retko, ako uopšte ikada, zadovoljavamo uslove za primenu toga pojma.

Za većinu filozofa ovaj skeptički zaključak je neprijatna stvar. Anger ga prihvata. Prema njegovom shvatanju, znanje je apsolutan pojam koji poput ravnine ima veoma malu primenu u našem "džombastom" i nesavršenom svetu.

U jednom vidu sam već nagovestio moje slaganje sa Angerom. Znanje *jeste* apsolutan pojam (međutim, ne slažem se sa njim u pogledu izvora ove apsolutnosti; Anger je nalazi u izvesnoti koja je neophodna za znanje; ja je nalazim u *opravdanju* koje je neophodno za znanje). Za razliku od Angera, iz ove činjenice ipak ne izvodim skeptički zaključak. Sa zadovoljstvom ću dopustiti da je *ravno* jedan apsolutan pojam i to apsolutan u otprilike onom istom smislu u kojem Anger o njemu govori, ali, ne mislim da to pokazuje da nema ničeg *stvarno* ravnog. Jer, mada ništa ne može biti ravno ako ima *bilo* kakva ispupčenja i nepravilnosti, ono što se *ubraja* u ispupčenje ili nepravilnost zavisi od tipa površine koja se opisuje. Nešto je prazno (prema Angeru, ovo je još jedan apsolutan pojam) ako u njemu nema ničeg, ali iz toga ne sledi da jedno napušteno skladište nije stvarno prazno zato što u njemu ima sijalice i molekula. Sijalice i molekule ne ubrajamo u *stvari* kada procenjujemo prazninu skladišta. Za svrhu određivanja praznine nekog skladišta, molekuli (prašina, sijalice, itd.) su irelevantni. Ovo ne znači da ako bismo promenili namenu skladišta (na primer, ako bismo započeli da upotrebljavamo ili pokušali da upotrebljavamo skladišta kao ogromne vakuumske sobe) da se pomenute stvari (molekuli, prašina, itd.) *i dalje* ne bi uzimali u obzir. To samo znači da imajući u vidu uobičajenu upotrebu skladišta, molekuli vazduha se (čestice prašine, itd.) ne uzimaju u obzir.

Na sličan način, put može biti savršeno ravan mada se mogu *osetiti* i *videti* nepravilnosti na njegovoj površini; ako bismo takve nepravilnosti našli, recimo, na površini ogledala, to bi značilo da ogledalo nije stvarno ravno. Veliki miševi nisu

velike životinje, a ravni putevi nisu nužno ravne površine. Društvo koje veruje da je zemlja ravna ploča u svakom slučaju predstavlja jedan anahronizam, ali njegovi članovi ne poriču postojanje brda mravljih kolonija i rupa na zemlji koje prave glodari.

Apsolutni pojmovi opisuju neku situaciju kao potpuno ispražnjenu od određene vrste stvari: *ispupčenja* u slučaju ravnine, odnosno *predmeta* u slučaju praznine. Zahtev da ne može biti nikakvih predmeta ovakve vrste da bi pojam bio zadovoljen jeste ono što takav pojam čini apsolutnim. Iz ovog proizlazi da ako je *X* prazno, *Y* ne može da bude praznije. Ipak, kada dođe do procenjivanja da li se nešto *ubraja* u stvar ove vrste (ispupčenje ili predmet), odnosno, da li se uzima u obzir kao nešto što se protivi ispravnoj primeni pojma, nalazimo da su kriterijumi odnosno standardi na jedan specifičan način neuhvatljivi i relativni. Ono što se ubraja u stvar na osnovu koje procenjujemo prazninu moga džepa ne mora da se ubraja u stvar za procenjivanje praznine nekog parka, skladišta ili fudbalskog stadiona. Mogli bismo da kažemo da su takvi pojmovi *relacionalno apsolutni*; oni jesu apsolutni, ali samo u odnosu na izvestan standard. Ovaj uvid možemo izraziti na sledeći način: biti prazan znači *biti ispražnjen od svih relevantnih stvari*, izražavajući na taj način istovremeno apsolutni (pomoću reči 'svih') i relativni (pomoću reči 'relevantnih') karakter ovog pojma.

Ako je, kao što sam sugerisao, znanje apsolutan pojam, treba da očekujemo da ono ispoljava ovu vrstu *relacionalnog* apsolutnog karaktera. Ovo je u stvari ona mogućnost koju nameravam da istražim u ovom radu. Moj predlog je da se ono što nazivam relacionalno apsolutnim pojmovima upotrebi kao model za razumevanje znanja. U skladu sa ovim pristupom (i u skladu sa ranijom sugestijom) predlažem da se znanje shvati kao jedno evidenciono stanje u kojem su *sve relevantne alternative* (u odnosu na ono što se zna) *otklonjene*. Ovo čini znanje apsolutnim pojmom, ali ga ograničenje na *relevantne alternative* čini, kao kod pojmova *praznine* i *ravnine*, primenljivim na ovaj epistemički "džombasti" svet u kome živimo.

Zašto činimo ovo? Kakve su prednosti? Navedimo neke prednosti:

1) Raste broj filozofa koji su u stanju da nađu, ili bar tako oni misle, pragmatičku, socijalnu dimenziju znanja, odnosno dimenziju znanja koje je vezano za zajednicu kojoj individue pripadaju.⁴ Raznovrsni primeri pokazuju, odnosno, ovim filozofima se čini da to oni pokazuju, da znanje zavisi *ne samo* od evidencionog statusa saznanog subjekta *vis a vis* onog što se zna, već od takvih faktora kao što su opšta raspoloživost i blizina (pogrešnih) kontra-svedočanstava za onu vrstu stvari koje se opšte uzev uzimaju kao prihvatljive od strane drugih u relevantnoj zajednici, od interesa i namera subjekta (kada tvrdi da nešto zna) i slušalaca (kojima je rečeno da neko nešto zna), i od značaja ili smisla *onoga* što se zna ili nekoga ko to zna. Ja lično mislim da najveći broj ovih primera ne pokazuje ništa od toga. Ovi faktori se ne odnose na pitanje *da li* je nešto saznato, već *da li* ima smisla *reći* da vi nešto znate ili *da mislite* da znate. Ali, u ovom trenutku ne želim da raspravljam o ovom problemu. Samo želim da ukažem na to da ukoliko je znanje u funkciji ovakvih pragmatičkih,

---

⁴ Piter Anger, 'A Defence of Scepticism', *Philosophical Review* 80 (1971).

socijalnih faktora ili faktora zajednice, ovaj pristup u analizi znanja može da apsorbuje ovu relativnost, a da pritom ne dovede u pitanje apsolutnost samog znanja. Ukoliko uopšte postoji ova socijalna ili pragmatička dimenzija znanja, ona se tiče onog što se *ubraja* u relevantnu alternativu, odnosno mogućnosti koja mora biti isključena pomoću svedočanstva da bismo imali znanje. Ništa ne menja na stvari da neko mora biti u situaciji da isključi *sve* ovakve mogućnosti da bi imao znanje. Ne menja stvar ni to što u ovom smislu neko mora imati optimalno opravdanje – ono koje otklanja sve (relevantne) mogućnosti pogreške.

(2) Drugo, ovaj pristup u analizi znanja pomaže da se izbegne umnožavanje "*smislova*" što ponekad pretili da zaguši epistemološke rasprave. Mi nemamo različite smislove glagola "znati" – jak smisao ovde, a slab na nekom drugom mestu – već jedan smisao koji ima različite primene. Nemamo dva smisla reči 'prazan' – jedan za džepove a drugi za skladišta. Imamo jedan smisao (ili značenje) sa razlikom u pogledu toga šta se ubraja u stvar.

(3) Treće, dobijamo bolju perspektivu iz koje možemo da shvatimo trajnu i neumanjenu privlačnost skeptičkih argumenata. Velika većina filozofa je iskusila uzaludnost pokušaja da se ubedi tvrdokorni skeptik, ili skoropreobraženi početnik, da mi *zaista znamo* da postoje stolovi i stolice uprkos mogućnosti snova, halucinacija, lukavih demona, naučnika-đavola koji se možda poigravaju sa našim mozgom na Alfa Kentauru (Nozikov primer). čini nam se da se nekako na kraju rasprava svodi na naše sleganje ramena i tvrdnje da postoje izvesne mogućnosti koje su veoma udaljene da bismo o njima brinuli. Naše svedočanstvo nije dovoljno dobro da bi se ove najekstravagantnije hipoteze otklonile; naravno, ove ekstravagantne hipoteze su pažljivo sačinjene tako da *neutrališu* naše svedočanstvo. Ali, odbacivanje ovakvih hipoteza kao previše udaljenih da bi se o njima vodilo računa, odnosno kao previše fantastičnih da bi imale bilo kakav uticaj na našu svakodnevnu upotrebu glagola 'znati', predstavlja samo drugačiji način da se kaže da za ciljeve procenjivanja nečijeg znanja da je ovo sto, određene alternativne mogućnosti naprosto nisu relevantne. činimo isto (bar ja tako tvrdim) što i neko ko odbacuje prašinu krede kao irelevantnu, ili previše beznačajnu, da bi se o tome vodilo računa kada se opisuje praznina neke učionice. Ono što je važno shvatiti, naročito u raspravi sa skeptikom, jeste da nestrpljivo odbacivanje njegovih fantastičnih hipoteza nije (kao što će on smesta sugerisati) netorelancija *praktične* prirode i odbijanje da se suočimo sa odlučujućim primedbama u odnosu na naš uobičajeni način govora. To je pre polusvesni pokušaj izlaganja *relacionalno* apsolutnog karaktera naših kognitivnih pojmova.

(4) Konačno, ovaj pristup analizi znanja pruža nam jednu vrstu mehanizma koja nam je neophodna u baratanju sa inače zbunjujućim primerima koji postaju sve učestaliji u epistemološkoj literaturi. Razmotrimo ipak još jedan primer (još jedan primer zato što on, po mom mišljenju, kombinuje elemente nekolicine poznatijih primera). Osoba kojoj je hobi posmatranje ptica uočava patku na svojoj omiljenoj bari u Viskonsinu. Brzo uočava njene poznate siluete i obeležja i rešava da zapamti da kaže svojim prijateljima da je videla čegrtušu (Gadwall), pticu koja se retko sreće u tom delu Srednjeg zapada. Pošto čegrtuša ima svoje osobene znake (crna zadnjica, bela fleka na zadnjoj ivici krila, itd.), znake koje nema nijedna druga severnoamerička

patka, i pošto su svi ti znaci bili savršeno vidljivi, čini se sasvim razumnim reći da posmatrač ptica *zna* da je ta ptica tamo čegrtuša. On može da vidi da jeste.

Međutim, tražeći tragove sibirskog gnjurca, jedan posvećeni ornitolog pretražuje okolinu nedaleko od mesta gde je naš posmatrač ptica zapazio čegrtušu. Gnjurci su vodene ptice koje liče na patke, ali kada se sibirski gnjurci nalaze u vodi veoma im je teško razlikovati od čegrtuše. Tačna identifikacija iziskuje da se ptice vide u letu pošto čegrtuša ima beli stomak, a gnjurac crvena obeležja na stomaku i ove osobine nisu vidljive kada su ptice u vodi. Ornitolog ima hipotezu da se neki sibirski gnjurci sele iz Sibira odakle potiču na Srednji zapad, i on i njegovi asistenti pretražuju Srednji zapad u potrazi za potvrdom te hipoteze.

Pošto našu jednostavnu priču ulepšamo na ovaj način, intuicije počinju da se razilaze u pogledu toga da li naš posmatrač ptica zaista zna da je ta ptica *tamp* patka čegrtuša (naravno, pretpostavljamo da ona *jeste* čegrtuša). Pretpostavljam da bi najveći broj ljudi rekao da on *nije* znao da je ta ptica čegrtuša ako je u okolini stvarno bilo sibirskih gnjuraca. U svakom slučaju, zvuči čudno ako se pretpostavi da je mogao da pruži ubedljive argumente ornitologu da ptica koju je video *nije* sibirski gnjurac (pošto je znao da je to čegrtuša). Ali šta ako su sumnje ornitologa nezasnovane. Nijedan sibirski gnjurac se nije selio. Da li posmatrač još uvek ne zna ono što misli da zna? Da li je onda prosto prisustvo ornitologa sa njegovom pogrešnom hipotezom dovoljno da bismo posmatraču ptica uskratili znanje da je ptica u bari patka čegrtuša? {ta ako pretpostavimo da sibirski gnjurci *ne mogu* da se sele zbog nekakvih geografskih barijera. Ili, pretpostavimo da sibirskih gnjuraca u stvari nema – postojanje takvih ptica je mit proizveden u kuhinji nadri-ornitologa. Možemo čak da pretpostavimo da pored toga što nema gnjuraca, nema ni ornitologa o kojima sam govorio, ali da meštani u oblasti o kojoj je reč veruju da ih ima. Ili, *neki* ljudi veruju da ih ima. Ili, *žena* posmatrača ptica veruje da ih ima i kao posledicu takvog uverenja izražava sumnju u pogledu njegove tvrdnje da zna da je ono što je video čegrtuša. Ili, konačno, mada niko ne veruje u bilo šta što je navedeno, neke meštane interesuje da li posmatrač ptica *zna* da u okolini nema gnjuraca selica koji liče na čegrtuše.

U svakom slučaju, najveći broj filozofa bi na ovakav niz primera reagovao tako što bi se na jednom mestu ukopao i rekao da posmatrač ptica *zaista* zna da je ptica koju vidi čegrtuša, i da on to zna uprkos njegovoj nemogućnosti da na opravdan način isključi određene alternativne mogućnosti. Na primer, ako nema gnjuraca koji liče na čegrtuše niti ornitologa o kojima smo govorili, ali žena posmatrača ptica veruje da ih ima (trač je čula od frizerke), ne možemo a da ne pripišemo znanje posmatraču ptica da je ptica koju je video čegrtuša. On ne mora da bude u stanju da isključi mogućnost da negde u svetu postoje gnjurci koji liče na čegrtuše i koje se sele na Srednji zapad da bi znao da je ptica koju je video patka čegrtuša. Ove druge mogućnosti (bez obzira da li ih posmatrač ptica uočava ili ne) su naprosto previše udaljene.

Najveći broj filozofa će se ovde ukopati, jer ukoliko to ne učine, shvataju da su na klizavom putu koji ih nezadrživo vodi u skepticizam. Ako pogrešne glasine o gnjurcima koji liče na patke druge vrste mogu da uskrate znanje da je ptica koja se vidi pod dobrim osvetljenjem i idealnim uslovima čegrtuša, onda će slične pogrešne

glasine, sumnje ili čak pretpostavke o demonima koji nas obmanjuju ili mogućim trikovima, svakom uskratiti znanje o skoro bilo čemu. Jedan od načina da se izbegne ovo klizanje ka skepticizmu jeste prihvatanje činjenice da iako znanje zahteva evidenciono otklanjanje svih relevantnih alternativa (u odnosu na ono što znamo), postoji promenljivi skup relevantnih alternativa. Moguće je da pod normalnim okolnostima naš posmatrač ptica zna da je ptica čegrtuša (zato što gnjurci koji liče na čegrtuše nisu relevantna alternativa), ali da on to ne zna ukoliko postoji sumnja, ma koliko pogrešno zasnovana, da u okolini postoje gnjurci koji liče na čegrtuše. Ovo neće biti (ili ne bi trebalo da bude) ništa neobičnije od prihvatanja činjenice da se frižider može istinito opisati kao prazan imajući u vidu osobu koja traži nešto da jede, ali da se ne može istinito opisati kao prazan imajući u vidu osobu koja traži rezervne delove za frižider. U prvom slučaju 'prazan' implicira da u frižideru nema hrane, a u drugom slučaju implicira da frižider nema police, pregrade i mašineriju.

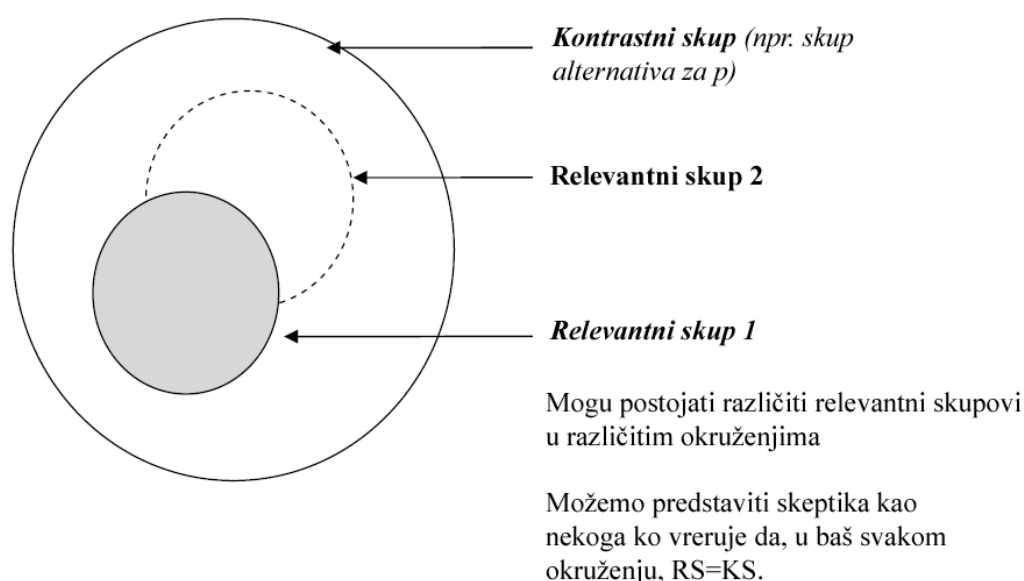
Dakle, ovo su neke od prednosti koje se mogu izvesti iz ovakvog pristupa analizi znanja. Međutim, ovo su prednosti koje mogu doneti plodove samo ako su dati zadovoljavajući odgovori na izvesna pitanja, a posebno na sledeća: a) {ta čini neku mogućnost relevantnom}, b) Ako se moraju odbaciti sve relevantne alternative da bi se postiglo znanje, kako treba shvatiti ovu 'eliminaciju'? {ta je potrebno preduzeti u evidencionom smislu da bi se "isključila" jedna alternativa}, c) Da li je moguće, kao što to ovaj tip analize sugeriše, da neko nešto jednom zna, a da kasnije to ne zna (zbog uvođenja druge relevantne alternative) i da pritom to ne zaboravi}, d) Da li se nekom olakšava da nešto zna ukoliko mu nisu poznate relevantne mogućnosti koje su drugima inače poznate?}

Na ova i još mnoga druga pitanja treba odgovoriti da ovakva analiza znanja ne bi bila samo jedna sugestija. Pošto ovde ne mogu (odnosno, što se toga tiče, uopšte ne mogu) pružiti odgovore na sva ova pitanja, pokušaću u preostalom delu da popunim neke već praznine.

Nazovimo *kontrastnim skupom (KS)* klasu situacija koje su nužno otklonjene onim što se zna da je slučaj. To jest, ako S zna da P , onda je Q u kontrastnom skupu P -a ako, i samo ako, ukoliko P , onda nužno sledi da $ne-Q$. Imajući u vidu naš primer sa posmatračem ptica, to da je ptica sibirski gnjurac (ili bilo kakva vrsta gnjurca uopšte) jeste element kontrastnog skupa znanja našeg posmatrača ptica, ili pretpostavljenog znanja da je ptica čegrtuša. Ali, isto je to i slon, kolibri, holografška slika ili proizvod posmatračeve imaginacije. Pored toga, nazovimo relevantnim skupom (RS), skup mogućih alternativa koje osoba (kada zna da P) mora biti u stanju da isključi na osnovu svedočanstva. Kada kažem da osoba mora da bude u stanju da isključi ove alternative pod tim podrazumevam da njeno svedočanstvo ili opravdanje za pretpostavku da ove alternative *nisu* slučaj mora da bude dovoljno dobro da bismo mogli da kažemo da ona *zna* da one nisu slučaj. Elemente KS -a koji nisu u RS -u nazvaću irelevantnim alternativama. Za ove elemente subjekt *ne mora* (mada može) da ima opravdanje da ne postoje, mada je njihovo postojanje inkompatibilno sa onim što se zna da je slučaj. Pod normalnim uslovima (ona vrsta uslova za koje pretpostavljam da preovlađuju u današnjem svetu), mogućnost da postoji nešto što liči na gnjurca, mada je element kontrastnog skupa, nije element relevantnog skupa znanja

posmatrača ptica da ono što vidi jeste čegrtuša (pod onom vrstom okolnosti koje sam opisao).⁵ S druge strane, orao, divlji patak i posebna vrsta gnjurca (Loon) jesu elementi relevantnog skupa, jer ako posmatrač ptica ne bi mogao da eliminiše ove mogućnosti (imajući prethodno dovoljno informacija za znanje da to nije orao, divlji patak ili jedna posebna vrsta gnjurca) na osnovu izgleda i ponašanja ptice, onda on ne zna da je ptica koju vidi čegrtuša.

Ovde se sugerije da je *RS* uvek podskup *KS*-a i da, štaviše, kada se situacija menja, *RS* ne mora biti isti mada predmet znanja ostaje isti. Situacija može da se prikaže sledećim dijagramom:

Neisprekidana linija označava *RS* i odgovarajući deo svedočanstva koje je neophodno znati, a vezan je za ovaj *RS*. Za drugi *RS* (*RS'*), koji je označen isprekidanom linijom, zahtevalo bi se drugačije svedočanstvo. Ako su sibirski gnjurci u relevantnom skupu, onda je, za razliku od normalnih okolnosti, dodatno i poboljšano svedočanstvo neophodno da bi se znalo da je ta ptica tamo čegrtuša. Pošto su trbusi različite boje, neko bi, na primer, mogao da kaže da je to čegrtuša posmatrajući pticu u letu. Ono što se želi reći je to da je neophodno nešto više od onoga što se nudi u izvornoj, normalnoj situaciji.

⁵ Imam u vidu Harmanovu raspravu u *Thought* (Princeton, 1973) o svedočanstvu koje subjekt ne poseduje, Goldmanov primer sa ambarom u "Discrimination and perceptual knowledge", *The Journal of Philosophy* 73.20 (1976), vrste primera koje se pojavljuju u raznim analizama znanja pomoću uslova poništivosti (*defeasibility analyses of knowledge*) (videti Kit Lerer i Tomas Pakson, Jr., "Knowledge: undefeated justified true belief", *Journal of Philosophy* 66.8 (1969) i Piter Klajn, "A Proposed definition of propositional knowledge", *Journal of Philosophy*, 68.16 (1971)), preporuku Ernesta Sose (u "How do you know", *American Philosophical Quarterly* (1974), Volume 11, Number 2) da moramo da odstupimo od tradicionalnog shvatanja znanja vezujući relativnost znanja za epistemičku zajednicu (s. 117), i Dejvid Anisov tekst "A Contextualist theory of epistemic justification", *American Philosophical Quarterly*, 15.3 (1978) u kome se osnovni model epistemičkog opravdanja (i po pretpostavci znanja) vezuje za sposobnost neke osobe da se suoči sa izvesnim pimeđbama. čini se da ovaj trend, ukoliko jeste trend, ide u pravcu one vrste relativnosti koja je izložena kod Tomasa Kuna u njegovoj knjizi *The Structure of Scientific Revolutions* (Chicago, 1962).

Na osnovu ovakve vrste dijagrama skeptik bi mogao biti predstavljen kao neko za koga je $RS = KS$ u svim slučajevima. Za takvu osobu svedočanstvo mora da bude dovoljno sveobuhvatno da bi se otklonile sve kontrastne mogućnosti – budući da nema irelevantnih alternativa.

Pošto je jednom učinjena greška izjednačavanja RS sa KS , pritisak (na neskeptike) za snižavanje standarda opravdanja (koje je neophodno za znanje) postaje neodoljivo. Jer, da bi neko znao da P , njegovo odbacivanje svih članova KS -a (ne samo svih članova RS -a) mora biti opravdano; iz ovog sledi da se ne mogu očekivati veoma impresivni nivoi i opravdanja u pogledu onoga što ljudi znaju. Ako svedočanstvo koje naš posmatrač ptica poseduje za uverenje da je ptica čegrtuša (obeležja na krilima, itd.) takođe treba da opravda iskaz da ptica nije gnjurac koji liči na čegrtušu, onda je očigledno da opravdanje nije ni približno konkluzivno. Neki filozofi skloni da iz ovog zaključe da znanje ne iziskuje konkluzivno svedočanstvo. Rasuđivanje je prosto: posmatrač ptica zna da je to čegrtuša; on nema konkluzivne razloge (on ne može da isključi mogućnost da je to gnjurac koji liči na čegrtušu); dakle, znanje ne iziskuje konkluzivne razloge. Ali, ovo je, tvrdim, greška, nerazumevanje onoga što treba da se konkluzivno isključi da bi se posedovalo znanje. Takvo rasuđivanje analogno je argumentu da prazan objekat može da ima u sebi nekoliko stotina stvari, a do ovakvog zaključka se dolazi na osnovu nepobitne činjenice da prazne učionice, skladišta i građevine u sebi sadrže uglavnom stotinak stvari.

Ali, šta određuje članstvo u relevantnom skupu? Relevantni skup, podsetićete se, jeste skup situacija od kojih je svaka u suprotnosti sa onim što se zna da je slučaj i evidenciono moraju da budu isključene da bi neko posedovao znanje. Da li postoje kriterijumi za članstvo u ovom skupu? Izložiću se opasnosti govoreći koja su to razmatranja koja određuju članstvo ovih skupova. Ne očekujem neku saglasnost u pogledu ovog pitanja.

(1) Prva stvar se odnosi na način upotrebe kontrastnog fokusiranja da bismo ukazali na opseg relevantnih alternativa. O ovom fenomenu sam raspravljao na jednom drugom mestu pa mi dozvolite da vam dam samo jedan primer za ilustraciju onog što imam na umu.⁶ Neko ko tvrdi da zna da je Klajd *prodao* svoju pisaću mašinu Aleksu ne tvrdi (nužno) istu stvar kao neko ko tvrdi da zna da je Klajd prodao svoju pisaću mašinu *Aleksu*. Rečenice koje upotrebljavamo da izrazimo šta oni znaju su naravno iste, ali one se odnose i sazdate su tako da se odnose na različite relevantne skupove. Osoba koja zna da je Klajd prodao svoju pisaću mašinu Aleksu mora biti u stanju da isključi mogućnost da je pisaća mašina Aleksu *data*, ili da mu je Klajd istu *poklonio*, ili (možda) da se Klajd *pretvara* da mu ju je prodao. Ali, za tvrdnju da je mašina prodana Aleksu, toj osobi je neophodno samo nominalno opravdanje, ako joj je opravdanje uopšte potrebno. Naravno, on mora da bude u pravu da je to *bio Aleks* ali on ne tvrdi da ima bilo kakvo posebno opravdanje da misli da je to bio Aleks, a ne, recimo, njegov brat blizanac Albert. S druge strane, osoba koja zna da je Klajd prodao

---

⁶ Mada postoje gnjurci, i neki od njih izgledaju kao patke, ne postoje (koliko ja znam) sibirski gnjurci koji izgledaju kao čegrtuše. Ovaj deo moje priče čista je izmišljotina.

svoju pisaću mašinu *Aleksu*, tvrdi da zna da to nije bio Albert i za nju se očekuje da poseduje svedočanstvo koje se tiče identiteta kupca. Ali, u ovom drugom slučaju, subjektu saznanja je neophodno samo nominalno opravdanje za verovanje da mu je Klajd *prodao* pisaću mašinu, a da mu nije, recimo, pozajmio. On u svakom slučaju ne mora da bude u stanju da isključi mogućnost da je čitava transakcija prevara sa ciljem da se izigra IRS (Savezna poreska uprava u SAD).

(2) Druga stvar, koja je u vezi sa prvom, jeste da je način na koji se subjekat bira da bi se verbalno izrazilo ono što se zna često u funkciji ograničenja opsega relevantnih alternativa.⁷ Još jednom, primer bi trebalo da razjasni o čemu se radi. Ako tvrdim da mogu da kažem da je tvojoj sestri moja smešna priča bila zabavna, time ne tvrdim da znam da je ona zaista tvoja sestra, da je ona u stvari ljudsko biće (a ne vešto napravljen robot), ili vrsta stvorenja kojoj nešto može biti zabavno. Ove mogućnosti, mada besumnje relevantne za istinitost onog što tvrdim, u smislu da ako bi bile ostvarene onda ne bih znao ono što tvrdim da znam, nisu mogućnosti za koje treba da budem u evidencionom položaju da ih isključim da bih znao da je tvojoj sestri moja šala bila zabavna. Ja sam, kao što je to i bio slučaj, *pretpostavio* da je ona tvoja sestra (otuda i da je ljudsko biće, stvorenje koje je u stanju da se zabavi), i tvrdio sam da nešto znam o stvari o kojoj se govori na taj način. S druge strane, da sam rekao da mogu da kažem da je onom objektu u uglu (koji je sticajem okolnosti bio tvoja sestra) moja priča zabavna, mogućnost da je taj objekt robot postaje relevantna alternativa, za čije isključenje (izborom reči) preuzimam epistemičku odgovornost.

(3) Treće, govoreći da nešto znamo, često otkrivamo, bilo direktno bilo indirektno, *kako* znamo. Mogao sam da *vidim* da se guma izduvala, mogao sam da kažem (na osnovu toga kako su se *ponašali*) da su zaljubljeni, *čuo* sam ih kako prave planove za odlazak, saznao sam (iz *novina*) da su radnici automobilske industrije stupili u štrajk, i upotrebio sam svoj *džepni računar* da bih dobio odgovor. *Način* na koji dolazimo do znanja, kanal preko koga (da tako kažemo) dobijamo informacije, jeste, tvrdim, uvek lokus irelevantnih alternativa. Drugi mogu da dovedu u pitanje pouzdanost ovog kanala (naš vizuelni sistem, naš auditivni sistem, novine, džepni kalkulator), i ako se on pokaže nepouzdanim na neki način, oni mogu da diskredituju tvrdnju da imamo saznanje. Ali, drugi ne mogu da diskredituju našu tvrdnju da nešto znamo na taj način što će samo ukazati na to da bi kanal preko koga smo primili informaciju *mogao da bude* nepouzdan ili da ne *znamo* da je pouzdan. Moguće pogrešno funkcionisanje kanala preko koga primamo informacije (kombinovano sa pogrešnom porukom koja iz toga proizlazi) su članovi kontrastnog skupa, ali nisu članovi relevantnog skupa. Reći da neko može videti iz novina da su radnici automobilske industrije stupili u štrajk znači dati podršku saznajnoj tvrdnji (da radnici stupaju u štrajk) na osnovu *pretpostavke* da su novine pouzdano sredstvo informisanja. Ako su novine pouzdano sredstvo za takve informacije, onda subjekt koji je izrekao prethodnu tvrdnju o štrajku zaista zna ono što tvrdi da zna, i on to zna na način na koji tvrdi da to zna. Ova tvrdnja se ne može dovesti u pitanje pozivajući se na mogućnosti postojanja obmanjujućih novinskih priča ili tvrdnjom da subjekt ne

---

⁷ Vidi, "Contrastive Statements", *The Philosophical Review* (October 1972).

zna da su novine, ili ova određena novina pouzdane. On nikad ne kaže da je on to znao.

Ono što je on rekao je da zna da automobilski radnici idu u štrajk istovremeno otkrivajući da *ukoliko je istinito* ono što je pretpostavljao, da mu to dopušta da zna da radnici idu u štrajk.

Smatram da isto važi i za naš čulni sistem kada dolazimo do saznanja pomoću gledanja, slušanja, kušanja i dodirivanja. Ovo je funkcija naših učestalih indikacija (kada dajemo podršku saznajnoj tvrdnji) o načinu na koji dolazimo do saznanja. Preko ovog sredstva mi dajemo informacije našim sagovornicima pomažući im u identifikaciji irelevantnih mogućnosti u odnosu na ono što tvrdimo da znamo.

(4) četvrto, neki ljudi bi, siguran sam, insistirali da je bitan faktor koji utiče na veličinu i članstvo relevantnog skupa značaj koji za govorno lice i njegove slušaoce ima ono što se zna ili značaj koji se pridaje tome da se nešto zna. Postoji razlika između vožnje pored niza benzinskih stanica i vožnje usred pustinje. Ostajanje bez benzina u prvom slučaju može da bude samo manja nezgoda; u drugom slučaju to može da bude pitanje života i smrti. Ovo čini razliku između znanja (gledanjem na pokazivač nivoa goriva) da je još ostalo benzina u rezervoaru. Posledice greške u ova dva slučaja su veoma različite – *toliko* različite (neki bi tvrdili), da se dodatne mere opreza moraju preduzeti (da bi se izvesne mogućnosti otklonile) da bi neko *znao* u drugom slučaju da još ima benzina. Takođe, postoje još veće razlike između ovih slučajeva i znanja da se nivo tečnosti za hlađenje oko reaktora na Ostrvu od tri milje (*Three Mile Island*) nalazi na bezbednom nivou, a do ovog znanja se došlo gledanjem na sličnu vrstu pokazivača. Pokazivač nivoa goriva (i mehanizam koji je sa njim u vezi), koji je dovoljan da bi se znalo da još uvek ima benzina (za vreme gradske vožnje), naprosto nije dovoljno dobar za znanje da ima dovoljno tečnosti za hlađenje oko reaktora. Ovu donekle paradoksalnu činjenicu (činjenica da je određeni instrument dovoljno dobar da pruži znanje u jednom slučaju, a nezadovoljavajući u drugom) trebalo bi objasniti, neki bi rekli, činjenicom da se povećavanjem uloga povećava i veličina relevantnog skupa. Ima *više* mogućnosti koje moraju da budu otklonjene u slučaju nuklearne centrale od broja mogućnosti u primeru sa automobilom. Posebno se mora obratiti pažnja na sam pogrešan rad instrumenta u opasnoj situaciji. Ako se to ne učini, nema znanja.

Dopuštam da postoji izvesna privlačnost u ovom uvidu, ali mislim da je pogrešan. Ne vidim nikakav razlog zašto automobilski pokazivač prenet sa automobila na nuklearnu centralu koji funkcioniše kao jedini indikator nivoa rashladne tečnosti pod pretpostavkom da pouzdano funkcioniše (onako pouzdano kako je funkcionisao u automobilu) ne bi radio isto tako precizno kao i mnogo skuplji uređaji, t.j. saopštavao operatorima da je rashladna tečnost na bezbednom nivou. Dopuštam da operatori *ne bi trebalo* da se oslone samo na jedan pokazivač, naročito ne na onaj koji je proizveden uz uobičajenu kontrolu kvaliteta, ali ako se *zaista* na njega oslone, ne vidim nikakvu osnovu za poricanje njihovog znanja nivoa rashladne tečnosti. Oni treba da osećaju zabrinutost, ali ta zabrinutost ne treba da bude objašnjena tvrdnjom da oni ne poseduju znanje o nivou rashladne tečnosti, već

njihovom neizvesnošću u pogledu toga kada (zbog pogrešnog funkcionisanja pokazivača) *prestaju* to da znaju.

(5) Konačno, dolazimo do teškog pitanja, kada je jedna alternativa (koja inače nije isključena kao irelevantna zbog nekog razmatranja o kojem smo već raspravljali) naprosto previše udaljena da bi bila okvalifikovana kao relevantna. U slučaju našeg posmatrača ptica, neki filozofi u nameri da uzvrate skeptiku (drastično smanjujući relevantan skup) predlagali su da neka alternativa postane relevantna kada ima pozitivnih razloga da se misli da je ostvarena, ili da može da bude ostvarena. Sumnja takođe može da bude iracionalna, i ukoliko nema razloga za sumnju, same mogućnosti su irelevantne u pogledu toga da li je ono što se veruje saznato.

Ovo je očigledno jedno preterivanje. Jezera Viskonsina mogu da budu puna sibirskih gnjuraca koji su se doselili, a da posmatrač ptica nema nikakvog razloga da misli da takve ptice koje liče na čegrtuše stvarno postoje. To što on nema nikakvog razloga za sumnju, njegovo neznanje da postoji mogućnost da je to što vidi gnjurac, a ne čegrtuša, je irelevantno. Sama mogućnost u ovom slučaju je dovoljna da bi se pokazalo da on ne poseduje znanje.

Ovo pokazuje da posedovanje razloga (svedočanstva) da je *X* prava mogućnost nije nužan uslov da *X* bude relevantna alternativa. Možda je to ipak dovoljan uslov. To jest, možda je razložno (opravdano) verovanje da bi ta ptica tamo *mogla da bude* gnjurac koji liči na čegrtušu (bez obzira da li je to verovanje istinito) dovoljno da učini postojanje gnjurca relevantnom mogućnošću.

Ali, ako osoba zaista veruje da bi ta ptica mogla da bude gnjurac, nezavisno od toga da li je ovo verovanje zasnovano na razlozima, ona besumnje nema onu vrstu verovanja neophodnu da bi znala da je to čegrtuša. Ona besumnje ne misli da zna da je to čegrtuša. Ne znam kako da tačno izrazim uslov verovanja u definiciji znanja, ali mi se čini da svako ko veruje (sa razlogom ili bez razloga) *da postoji mogućnost* da nije u pravu, ne uspeva da zadovolji taj uslov.⁸ I u tom smislu je ovaj predlog irelevantan za naš problem. On opisuje uslove u kojima subjekat nema znanje, ali samo tako što mu oduzima verovanje neophodno za znanje.

Moglo bi se pomisliti da je samo prisustvo svedočanstva da postoji mogućnost da subjekt saznanja nije u pravu (pod pretpostavkom da to svedočanstvo ne utiče na subjektovu želju za verovanjem) dovoljno da se način na koji bi subjekt mogao da ne bude u pravu uzme kao relevantna alternativa. Ovo ima nezgodnu posledicu da neka osoba ili celokupna zajednica može biti lišena znanja širenjem lažnih glasina. Na primer, posmatraču ptica mogu samo da kažem da sam upravo sreo ornitologa koji traži gnjurce-selice. Pošto je ova poruka preneti posmatraču ptica, čak i ako je on odbaci kao smešan proizvod nečije mašte, on više ne zna da je ptica koju je video čegrtuša. I, kao posledica toga cela zajednica je lišena znanja da je njihova lokalna bara posećena jednom veoma retkom vrstom ptice (čegrtušom). Bez obzira da li oni ovo prihvataju kao razlog, sama činjenica da sam im pružio razlog da misle da

---

⁸ Pokušao sam da opišem kako ovo funkcioniše kod perceptivnih tvrdnji u: *Seeing and Knowing* (Chicago, 1969), str. 93-112.

bi ta ptica mogla da bude gnjurac koji liči na čegrtušu⁹, pošto nema svedočanstva da to nije bio gnjurac, implicira da ne znaju da je to bila čegrtuša.

Dopustite mi da bez daljeg dijalektiziranja prosto kažem na šta me ova razmatranja upućuju. Ona upućuju na to da razlika između relevantne i nerelevantne alternative ne prebiva u onom što sticajem okolnosti *smatramo* stvarnom alternativom (bez obzira da li za to imamo ili nemamo razloge), već u onoj vrsti mogućnosti koja aktualno postoji u objektivnoj situaciji. Da li naš posmatrač ptica zna da je ptica koju vidi čegrtuša zavisi od toga da li bi ona u nekom objektivnom smislu mogla da bude gnjurac (ili bilo kakvo drugo stvorenje koje na nju liči). Ako *de facto* nema gnjuraca koji liče na čegrtuše, onda je problem rešen. Posmatrač ptica zna da je to čegrtuša. Ako postoje gnjurci, ali su oni zbog nekakvih geografskih barijera zatočeni u svom sibirskom staništu, onda opet, mogućnost da je viđena ptica gnjurac, mada ostaje logička mogućnost, nije relevantna mogućnost. Gnjurci ne mogu da se sele na Srednji zapad.

Ukoliko pak postoje gnjurci, i ukoliko oni mogu da se sele, ali to naprosto nisu učinili, slučaj postaje dvosmisleniji. Međutim, mislim da sada imamo pravu mogućnost, relevantnu alternativu. Iz hipoteze sledi da posmatrač ptica ne zna da to nije gnjurac-selica, i bez obzira koliko je ova mogućnost neverovatna, nema te informacije koju posmatrač ptica poseduje (bilo u pogledu izgleda ptice, bilo kao deo opšteg znanja), koja isključuje mogućnost da je ono u šta gleda gnjurac-selica. Dakle, on ne zna da je to čegrtuša. Nema sumnje, on će reći da on zna da je to čegrtuša. I svi se sa tim mogu složiti i kao rezultat toga misliti da i *oni* znaju da je to čegrtuša (pošto im je to rekao neko ko to zna). Ali istina se nalazi na drugom mestu. Smatram da je ovo, ekvivalentno tvrdnji da je boca prazna kada je u njoj ostala kapljica. Niko se neće suprotstaviti ovakvom opisu pošto su sve relevantne implikacije istinite (na primer, ne možemo nasuti još jedan martini). No, sama tvrdnja je lažna.

Univerzitet Viskonsin-Medison

Preveo
Milorad Stupar

---

⁹ Ne moramo pretpostaviti da *S* mora da veruje da ne postoji mogućnost da nije u pravu, da bi *S* znao da *P*. Ali se čini razložnim pretpostaviti da ako *S* zna da *P*, da ne veruje da postoji mogućnost da nije u pravu. Drugim rečima, ako posmatrač ptica zaista veruje da bi ptica koju vidi mogla da bude gnjurac, onda on ne zna da je ta ptica čegrtuša.